

Hajdu Gábor

(tudományos munkatárs, MTA TK Szociológiai Intézet)

A kvantitatív és a kvalitatív társadalomtudományi kutatás módszerei – dióhéjban

Az alábbi írás elsősorban *ismeretterjesztő*. Célja, hogy a társadalomtudományi kutatás módszertanával ismerkedő vagy abban kevésbé jártas olvasó számára bemutassa a legfontosabb fogalmakat és a kutatás tervezése során felmerülő lehetséges kérdéseket, döntési helyzeteket, problémákat. Az írás tehát nem szaktudományos cikk, nem mutat be új eredményeket, a kutatási módszertant nem vizsgálja új szemszögből sem.

A szöveg terjedelme és a téma mérete miatt nem vállalkozhatunk a fogalmak és módszerek részletes ismeretetésére, csupán az egyes témák tömör bemutatására van lehetőség. Az érdeklődő olvasóknak az ismeretterjesztő írás végén található irodalomjegyzéket ajánljuk, amely nem csak a felhasznált forrásokat összegzi, hanem az egyes részeket alaposabban megismeréséhez további – elsősorban magyar nyelvű – szakirodalmi javaslatokat is tartalmaz.

A szöveg utolsó részében a joggyakorlat-elemzés gyakorlatát alapul véve igyekszem röviden rámutatni arra, hogy a „mindennapi” kutatási tevékenységben hogyan lehet alkalmazni a főként a mintavételre, másodsorban a mérés minőségére vonatkozó elméleti tudást.

1. Kvantitatív és kvalitatív módszerek

A *kvantitatív módszerek* célja a társadalmi jelenségek szisztematikus vizsgálata statisztikai modellekkel, matematikai eszközökkel. Ezek a módszerek bizonyos értelemben „objektív” méréseket, strukturált adatgyűjtéseket használnak: numerikus adatokat gyűjtenek és dolgoznak fel. A fő cél együttjárások (korrelációk) leírása és/vagy oksági kapcsolatok felfedezése.

Ezzel szemben a *kvalitatív módszerek* nem számszerű mérésekkel dolgoznak, nem általános érvényességű megállapításra törekszenek, hanem jelentéseket, értelmadásokat vizsgálnak. A folyamatokra, a megértésre koncentrálnak. A kvalitatív módszerek egy-egy konkrét jelenség megértésében nyújtanak segítséget. A társadalmi jelenségek, az emberi viselkedés leírását és megértését néhány (a kvantitatív módszerekhez viszonyítva kisebb számú) személy értelmezésére alapozva teszik meg.

1.1. Előnyök

A *kvantitatív módszerek előnye*, hogy a segítségükkel egy nagyobb sokaságra (pl. egy ország lakosságára) általánosítható eredményekhez juthatunk, azaz az adott eredményből következtetés vonható le egy szélesebb

körű sokaságra vonatkozóan. Ezek az eredmények – bizonyos feltételek fennállása esetén – reprezentatívnak tekinthetők a szélesebb sokaságra. Az eredmények objektívebbek, pontosabbak, mint a kvalitatív módszereknél, bizonyos esetekben előrejelzésre is alkalmasak. A mérés megismételhető, az eredmények ellenőrizhetők, azaz megfelelő dokumentáltság mellett mások teljesen azonos módon ismételtetik meg a méréseket és tesztelhetik az eredményeket.

A kvantitatív módszerek alkalmasak viszonylag nagy mennyiségű információ összefoglalására. A sztenderdizált adatgyűjtés és módszerek, a matematikai, statisztikai eszközök használata, valamint a számítógépes adatfeldolgozás lehetővé teszi a kutató személyéből fakadó torzítás elkerülését, de legalábbis csökkentését.

A *kvalitatív módszerek előnye*, hogy egy szűkebb témáról, szűkebb kutatási kérdéstről gazdagabb, részletesebb adatokat szolgáltatnak, mint a kvantitatív módszerek. Így lehetővé teszik konkrét társadalmi jelenségek realisztikusabb és mélyebb megértését. Mivel nem minden fejezhető ki számokkal és nem minden érthető meg statisztikai elemzéseken keresztül, ezért az ilyen típusú jelenségek megértéséhez a kvalitatív módszerek nyújtanak segítséget. Rugalmasabb adatgyűjtési és elemzési módszereket tesznek lehetővé, a módszerek kevésbé sztenderdizáltak, mint a kvantitatív technikáknál – de ez korántsem jelenti azt, hogy a kvalitatív módszerek használatának nincsenek komoly szakmai sztenderdjei. A kvalitatív módszerek segítségével a kutatási eredményekben a kutatásban résztvevő személyek saját értelmezése, saját fogalmai jelennek meg, nem pedig a kutatóé.

Mindezek mellett a kvantitatív és a kvalitatív módszerek között nincs elvágható határ. Minden kvantitatív adat kvalitatív kutatói döntéseken alapul, és az eredmények is kvalitatív értékelések, értelmezések segítségével hozza létre a kutató. A széles körben elterjedt mondással ellentétben a számok nem beszélnek magukért. Ezzel párhuzamosan minden kvalitatív adat pedig leírható számokkal. Jó példa erre a megfelelő teljesítményű számítógépek elterjedésével egyre népszerűbb kvantitatív szövegelemzés vagy kvantitatív tartalomelemzés módszerei.

1.2. Kvalitatív módszerek

A legfontosabb kvalitatív módszerek az interjú, a fókuszcsoportos kutatás és a terepkutatás.

Az *interjú* egyéni életutak, vélemények, tapasztalatok értelemadások megismerésére alkalmas eszköz. Léte-

zik strukturált, félig strukturált változata, valamint strukturálatlan, narratív interjú. Az első esetben a kérdező előre rögzített interjúkérdéseket követve végzi az adatgyűjtést, azaz az adatfelvétel igen hasonlít egy kérdőívre. A második esetben részben előre rögzített interjúkérdéseket használ vagy előre meghatározott témaköröket érintve, interjúvázlat segítségével készíti el az interjút. A narratív interjúnál a kutató csak egy kiinduló témával vagy kérdéssel rendelkezik, és az interjúalany „irányítja” az interjú fonalát.

A *fókuszcsoport* csoportos interjúra hasonlít, amelyet egy moderátor irányít. Egy csoportos interjúhoz képest a fő különbség azonban, hogy a moderátor segítségével kihasználja a csoportban zajló folyamatokat, a csoporttagok egymás közti kommunikációját, a véleménykülönbségeket. Lehetőséget teremt a csoporttagok közti kommunikációra, vitára, véleménycserére. Ezekkel a helyzetekkel segít megérteni, hogy a csoporttagok véleményének, vélekedéseinek mik a motivációi, milyen előfeltevéseken alapulnak.

A *terepkutatás* alkalmas a „természetes”, mindennapi cselekvések és viselkedésekről való adatgyűjtésre. Más néven megfigyelés. A terepkutatás során a kutató a szerepe szerint lehet résztvevő vagy megfigyelő. Az előbbi esetben valódi (vagy formálisan valódi) résztvevője annak, amit vizsgál, míg az utóbbi esetben nem vesz részt a vizsgált csoport vagy személyek cselekvéseiben.

1.3. Kvantitatív módszerek

A legfontosabb kvantitatív módszerek a kísérlet, a kérdőíves adatfelvétel, a már létező statisztikák vagy adminisztratív adatbázisok elemzése, valamint a kvantitatív szöveg- és tartalomelemzés.

A természettudományokban általánosan elterjedt *kísérletek* lehetővé teszik oksági kapcsolatok feltárását. A kísérlet fontos eleme a véletlenszerű elrendezés. A résztvevő személyeket véletlenszerűen kísérleti (vagy kezelt) és kontroll csoportokba osztva meg lehet vizsgálni, hogy a kísérleti inger (független változó) hogyan hat a függő változóra (a kísérlet során mért és kutatott változóra, az okozatra). A kísérletek klasszikus formája a laboratóriumi kísérlet, amelyben a kutató kontrollja a véletlenszerű elrendezés és a kísérleti inger felett teljesnek mondható. A terepkísérletet a kutató tervezi meg, azonban a résztvevők „természetes közegükben” vannak. A természetes (vagy „készen kapott”) kísérletnél a kezelést valamilyen külső körülmény hozza létre, de ennek során teljesül a „véletlenhez hasonló elrendezés”, azaz van egy kezelt és egy kontrollcsoport.

A társadalomtudományokban leggyakrabban használt módszer a *kérdőíves adatfelvétel* vagy *survey*, amelyben egy válaszadói mintában szereplő személyekkel szterilizált kérdőívet töltenek ki. A kérdőíves kutatás fő célja nagy mennyiségű adatot kötött kérdésekkel történő összegyűjtése. A szterilizáltság miatt az eredmények összehasonlíthatósága és reprodukálhatósága könnyű. Alkalmas leíró kutatásokra és okási elemzésekre is.

A már *létező statisztikai és adminisztratív adatbázisok* elemzésének előnye a relatív olcsóságuk, mivel nem

kell közvetlen adatgyűjtésre költeni. A másik előnyök a méretükből fakad. Mivel jellemzően teljes körű vagy közel teljes körű adatbázisokról van szó, a mintavételrel kapcsolatos kérdésekkel és az azokból következő esetleges torzításokkal sem kell foglalkozni. Ezekhez hasonló a napjainkban igen népszerű *big data* is, amit leginkább „talált adatként” jellemezhetünk. A *big data*-ra az adatbázisok mérete mellett az is jellemző, hogy nem kutatók, statisztikusok vagy államigazgatási szakemberek hozzák létre, azaz nem tudományos célú mérés vagy adatfelvétel eredményei, hanem a mindennapi tevékenységek során keletkező adatokat „hasznosítják újra” az elemzők.

A *kvantitatív szöveg- és tartalomelemzés* célja már meglévő szövegek elemzése. Ennek során elsősorban a szavak gyakoriságát és együttes előfordulását kutatja a különböző szöveg korpuszokban. Az elemzés során a kutató a manifeszt tartalmak mellett vizsgálja a szövegben megbújó összefüggéseket is. A szövegekből így olyan következtetések vonhatók le, amelyek expliciten nincsenek leírva, de a szöveg szerkezetéből, az elemek együttes előfordulásából és azok visszatérő sajátosságából kiolvashatók.

2. A társadalomtudományi kutatás alapfogalmai

2.1. Konceptualizáció – mit akarunk mérni?

A társadalomtudományi kutatás első lépése a használt fogalmak specifikálása, pontos meghatározása, azaz a konceptualizáció. Bizonyos közvetlenül vagy közvetve megfigyelhető dolgoknál ez viszonylag egyszerű, más esetekben, főként amikor a mérni kívánt dolog társadalmi konstrukció eredménye, nehezebb. A konceptualizáció célja annak a meghatározása, hogy a vizsgálni kívánt jelenséget milyen indikátorokkal fogja mérni a kutató.

2.2. Operacionalizáció – hogyan akarjuk mérni?

Az operacionalizáció azoknak a konkrét kutatási eljárásoknak, lépéseknek a meghatározását jelenti, amelyekkel az empirikus megfigyeléshez, a méréshez, azaz az adatokhoz jutunk. Például a kérdőíves kutatásokban ez a kérdőívkérdések kidolgozását takarja. Ide tartozik annak a kérdésnek az átgondolása, hogy milyen részletesen szükséges mérni, milyen tartományban, milyen kérdéstípusokkal.

2.3. A mérés minősége

Egy mérés minősége a pontosságával, a megbízhatóságával és az érvényességével jellemezhető.

A *pontosság* vagy precizitás szerinti összehasonlítás azt vizsgálja, hogy az egyes mérések mennyire tesznek különbséget a változót alkotó attribútumok (azaz tulajdonságok) között. A „38 éves” pontosabb leírása egy személy életkorának, mint a „harmincas éveiben jár”,

az „evangélikus” pontosabb leírása a felekezetnek, mint a „protestáns”. Általánosságban elmondható, hogy a precízebb mérés jobb, mint a kevésbé precíz mérés, ugyanakkor nem biztos, hogy a kutatási kérdés megválaszolásához szükséges a – kevésbé precíz mérésnél akár költségesebb – precízebb mérés.

Érdeemes megemlíteni, hogy a precíz mérés nem biztos, hogy hiteles mérés, azaz a hitelesség, helytállóság és a precizitás nem azonos fogalmak. A „Borsod-Abaúj-Zemplén megyében született” és a „Miskolcon született” mérések közül az utóbbi precízebb. Nem tükrözi viszont a valóságot (nem helytálló), ha a kérdezett Özdon született.

Egy mérés *megbízhatósága* (*reliability*) azt mutatja, hogy ha többször megismételjük a mérést – teljesen azonos módszerekkel –, mindig ugyanazt az eredményt kapjuk-e. Például valakinek a testsúlyát mások véleménye, becslése alapján és mérleggel is lehet mérni. Az előbbi – bár adhat hiteles eredményt – feltehetően nem megbízható, hiszen több embert kérdezve azok nem azonos becslést adnak. Ezzel szemben több – jól beállított – mérleg mindig azonos testsúlyt fog mérni, így ezek a mérések megbízhatóak. A megbízhatóság azonban nem feltétlenül jelent helytállóságot is. Egy elállított mérleg vagy egy másik időzóna idejét mutató karóra megbízhatóan méri a testsúlyt, illetve az időt, de a mérések nem helytállóak.

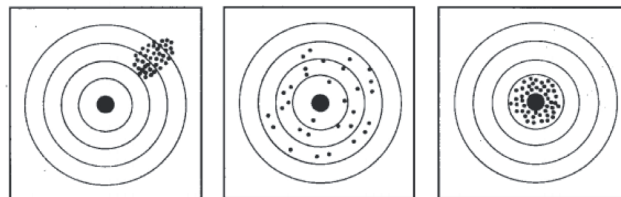
A megbízhatóság szempontjából kiemelendő a kérdőbiztosok, illetve a kódolók szerepe – különösen a kvantitatív szöveg- vagy tartalomelemzésnél. Az adatok megbízhatóságának biztosításában alapvető fontosságú annak az elérése, hogy a kódolók ugyanazt a szöveget ugyanúgy értelmezzék, ugyanúgy kódolják. Ezt hivatott biztosítani egyrészt a kódolók előzetes eligazítása, részletes kódutasítás készítése, ami eligazítja őket a szövegek értelmezésében és kategorizációjában. Másfelől többes kódolással lehet az adatok megbízhatóságát növelni. Ha ugyanazt a szöveget több kódoló is feldolgozza, az esetleges eltéréseket utólag harmadik kódoló vagy a kutatásvezető bevonásával lehet kezelni.

Egy mérés *érvényessége* (*validity*) azt jelenti, hogy a mérés mennyire tükrözi a szóban forgó fogalom valódi jelentését. (1) Illeszkedik-e a fogalommal kapcsolatos közmegegyezéshez, (2) a mérés mennyire függ össze külső kritériumokkal, más mérésekkel, (3) kapcsolatban van-e az elméleti összefüggés-rendszeren belül más fogalmakkal, változókkal, (4) mennyire fogja át a mérni kívánt jelenség vagy fogalom összes jelentéstartományát, dimenzióját.

Az *érvényesség* és a *megbízhatóság* nem feltétlenül teljesül egyszerre. A fontos és társadalmi szempontból érdekes fogalmaknak sok finom dimenziója, árnyalata van, amelyeknél nehéz megmondani, hogy pontosan mit értünk rajtuk. A társadalomtudományi kutatásokban azonban megbízható mérésekre van szükség, amelyek gyakran szükségszerűen leegyszerűsítőek, így a fogalmak jelentésgazdagsága elvesz. Ezt az ellentmondást mutatja be az 1. ábra. Az első képen megbízható, de nem érvényes méréseket illusztrál a kép. A golyók ugyan kis területen csapódnak be, azaz megbízhatóan

találják el a céltábla adott pontját, azonban ez a pont nem a tábla közepe, így az *érvényesség* hibádzik. A második képen a golyók a tábla közepe körül szóródnak, azaz (átlagosan) jól közelítik a célpontot, az *érvényesség*gel nincs probléma. A golyók szórása azonban igen nagy, így a *megbízhatóság* nem teljesül megfelelően. A harmadik kép *érvényes* és *megbízható* méréseket illusztrál: a golyók kis területen, a céltábla közepe körül szóródnak.

1. ábra:
A mérés megbízhatóságának és érvényességének kapcsolata

Forrás: Babbie, 1998, 161.o.

2.4. Általánosíthatóság

Az *általánosíthatóság* (vagy *külső érvényesség*) arról ad információt, hogy a mérés eredményeiből mennyire lehet egy nagyobb sokaságra is következtetést levonni. A célunk az, hogy az eredményeinkből a konkrét kutatáson túl is következtetéseket tudjunk levonni, azok alapján akár előrejelzéseket tudjunk tenni. A pszichológiai kísérletek például igen gyakran néhány tíz vagy néhány százfős egyetemi hallgatói mintákon alapulnak. Ezek ilyen kutatások *megbízhatósága* és *érvényessége* megfelelő tervezés esetén igen nagy lehet, az eredmények *általánosíthatósága*, azaz *külső érvényessége* azonban megkérdőjelezhető. Nem magától értetődő – de persze nem elképzelhetetlen – ugyanis, hogy az egyetemisták körében megfigyelt összefüggések ugyanúgy léteznek alacsonyabb iskolai végzettségű vagy idősebb emberek esetében is. Ugyanígy, egy konkrét megyében készült kutatás eredményeiből nem (feltétlenül) lehet országos gyakorlatra következtetni. Egy teljes lakosság körében végzett országos adatfelvétel azonban jó eséllyel magas *külső érvényességgel* rendelkezik.

2.5. Néhány szó a mintavételről

A kutatásba bevont elemzési egységeket (egyéneket, szövegeket stb.) a mintavétel során válogatja ki a kutató. Az *általánosíthatóság* problémája már érintette a mintavétel kérdését: nem mindegy, hogy kik vagy mik kerülnek a mintába.

A mintavétel egyik kulcsfogalma az *alapsokaság* (populáció). Ez azt a sokaságot jelenti, akikre vagy amikre vonatkozóan szeretnénk valamilyen állítást tenni, akikre vagy amikre a kutatás irányul. Ez lehet akár a felnőtt magyar lakosság, de a jogerőre emelkedett határozatok vagy törvényesítek és ítélőtáblák *összessége* is.

Nem mindegy az sem, hogy hogyan kerülnek a mintába a kiválasztott mintaelemek. Egyszerű véletlen mintavétel esetében a populáció minden tagjának ugyan

akkora esélye van a mintába kerülésre. Ez a gyakorlatban igen drága, így kivitelezhetetlen megoldás lenne. Ehelyett a társadalomtudományi kutatások valószínűségi mintavételt használnak. Valószínűségi mintavétel esetében az alapsokaság minden tagjának pozitív a mintába kerülési valószínűsége.

Egy mintából akkor vonhatunk le érdemi következtetést, ha a fontos szempontok szerint a minta összetétele nagyon hasonló (azonos) az alapsokaság összetételével. Ekkor reprezentatív mintáról beszélhetünk. A reprezentativitást azonban legfeljebb néhány szempont szerint lehet ellenőrizni (pl. a teljes alapsokaságra vonatkozó adatokat tartalmazó Népszámlálással összevetve). Így a gyakorlatban bizonyos változók szerint reprezentatív mintáról beszélhetünk. Ennek megfelelően szinte lehetetlen eldönteni, hogy egy minta jó-e. Ehelyett egy mintát akkor tekintünk jónak, ha megfelelő, szakmai szempontból helyes módszerrel választották.

3. Gyakorlati példák a joggyakorlat elemző csoportok munkájából

A joggyakorlatra, annak egységességére irányuló kutatások során az első kérdés, hogy mi az adatgyűjtés célja. Egyfelől lehet egyfajta input szolgáltatása a gyakorlatok egységesítéséhez. Ha az egységesítés a cél, akkor az első lépés a gyakorlat megismerése és leírása. Viszont ebben az esetben az egyes területileg vagy más változó szerint szóródó gyakorlatok inkább illusztrációs célt szolgálhatnak, a cél a felmerülő jogértelmezési kérdések vagy problémák esetében iránymutatás nyújtása lehet. Ettől némileg eltérő cél lehet az ítélkezési gyakorlat részletes megismerése. Ebben az esetben átfogóbb adatgyűjtésre van szükség, hiszen néhány „kilógó” gyakorlat vagy terület feltárása is fontos a kutatási célok megvalósításához. Ha a területileg esetlegesen eltérő gyakorlatok feltárása áll a kutatás középpontjában, akkor különösen fontos, hogy mindenhol (minden területi egységből, például megyéből vagy szervezeti egységből) elegendő elemszámú minta álljon rendelkezésre.

A mintavétel során megfontolandó kérdés, hogy ha az egész országra történő általánosítás a fő vagy az egyik cél, akkor a határozatok számával arányos minta szükséges. Ha nem cél az egész országra való általánosíthatóság, hanem a törvényszékek gyakorlatának a megismerése a szempont, akkor inkább az a mintavételi szempont kerülhet előtérbe, hogy minden törvényszékről megfelelő nagyságú minta álljon rendelkezésre.

Az utóbbira példa a felszámoló jogállását vizsgáló joggyakorlat-elemző csoport adatgyűjtése.¹ A mintavétel a következőképpen történt. A törvényszékektől és

az ítélőtábláktól 20–20 határozatot kért be a kutatócsoport (a fővárosból 40 határozatot) a 2013 és 2015 között benyújtott, első fokon jogerőre emelkedett határozatok közül. Amennyiben az alkalmas határozatok száma 20-nál több volt, akkor azt kérték, hogy meghatározott témakörönként legalább egy-egy határozat szerepeljen a beküldött 20 között. Az elemzés során a határozatokat adatlap segítségével dolgozták fel. Ezt a feldolgozást a csoport bírói tagjai végezték.

A mintavétel során jó gyakorlatként emelhető ki a területileg reprezentatív mintára való törekvés. A mintavétel módjának meghatározása implicit tartalmazza azt a – laikus számára hihetőnek tűnő – feltételezést, hogy a joggyakorlatok törvényszékek, illetve ítélőtáblák szerint szóródhatnak. Ennek megfelelően indokoltnak tűnik az arra való törekvés, hogy mindenhol (minden törvényszékről és ítélőtábláról) megfelelő nagyságú minta álljon rendelkezésre. Egy alternatív mintavételi mód lehet, hogy területileg (a határozatok számával) arányosan kerüljenek a mintába a mintaelemek, így az országra mint alapsokaságra vonatkozóan lehessen következtetéseket levonni. A két szempontot nem lehet egyszerre kielégíteni.

A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatának előzetes módszertanát és ütemezését bemutató írás², valamint a megvalósult elemzés³ összevetése arra mutat rá, hogy milyen erőforrásigényes egy teljes körű vizsgálat lebonyolítása. A vizsgálat tárgya „a kényszerintézkedések vádemelés előtti elrendelése, meghosszabbítása időszakos felülvizsgálata egyrészt a statisztikai adatok tükrében, másrészt érdemben annak kapcsán, hogy az a megváltozott törvényi szabályozásnak megfelelően történik-e” volt. A mintavételi terv szerint a nyomozás során alkalmazott kényszerintézkedés vizsgálat esetében a 2014-es és 2015-ös ügyekből – többek között – „kigyűjtendők az ítélőtáblákra, illetve törvényszékekre és az azok illetékességi területén működő bíróságokra a vádemelést követően érkezett ügyekből [...] a következő adatok: hány ügyben és hány gyanúsítottat érintően érkezett indítvány előzetes letartóztatás elrendelésére, hány ügyben és hány gyanúsítottat érintően született elrendelő határozat, hány ügyben és hány gyanúsítottat érintően született elutasító határozat. [...]”⁴ Az összefoglaló jelentésből azonban kiderül, hogy a feladat rendkívül idő- és munkaigényes volt, és csak néhány törvényszék és ítélőtábla gyűjtötte ki a szükséges adatokat.⁵ Az összefoglaló azonban példa arra, hogy kevés számú mintaelem kvalitatív feldolgozása is képet adhat a legfontosabb gyakorlatokról. Ez különösen igaz abban az esetben, ha a minta (az adato-

² Dr. Mészár Róza (2016): Az előzetes letartóztatás elrendelésével és fenntartásával kapcsolatos ítélkezési gyakorlat. *Forum Sententiarum Curiae*, 1(1), 12–13.

³ Kúria Büntető Kollégiuma, Joggyakorlat-elemző Csoport (2017): „Összefoglaló a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatáról”. 2016.El.II.JGY.B.2.

⁴ Dr. Mészár Róza (2016): Az előzetes letartóztatás elrendelésével és fenntartásával kapcsolatos ítélkezési gyakorlat. *Forum Sententiarum Curiae*, 1(1), 12.

⁵ Kúria Büntető Kollégiuma, Joggyakorlat-elemző Csoport (2017), 4.

¹ Dr. Török Judit (2016): A felszámoló jogállása a Cstv. 51. §-ában meghatározott kifogás alapján indult eljárásban. *Forum Sententiarum Curiae*, 1(1), 7–9., valamint Kúria Polgári Kollégiuma, Joggyakorlat-elemző Csoport (2017): „A felszámoló jogállása a Cstv. 51. §-ában meghatározott kifogás alapján indult eljárásban” tárgykörben felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. 2016.El.II.JGY.G.1.

kat szolgáltató ítéletablák, törvényszéke, és ezeken belül a feldolgozott esetek, ítéletek) kiválasztása véletlenszerűen történik. A véletlenszerű kiválasztás olyan eszközökkel biztosítható legjobban, amelyek függetlenek a kiválogatást megvalósító személytől. Ilyen lehet akár az iktatószám alapján történő kiválasztás vagy egyéb a kutatók által meghatározott, a véletlenszerűséget biztosító módszerrel.

Más esetekben jóval szűkebb az alapsokaság, így akár a teljes körű adatgyűjtés sem lehetetlen. A választási és népszavazási eljárásokkal kapcsolatos jogorvoslatokat vizsgáló joggyakorlat-elemzés esetében például nagyjából 350 választási és több mint 100 népszavazási ügy jelentette az „alapsokaságot”, ami jóval szűkebb annál, mint amit az előző példánál láttunk. Ez lehetővé tette, hogy az elemzést végzők előzetesen egy problématerképet készítsenek az esetekből, majd ennek alapján válasszák ki azokat a témákat, amelyek prioritást kaptak a vizsgálat során.⁶ A munkáltató kártérítési felelősségével kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló csoport munkatere szintén lehetővé tette, hogy a teljes „ítélet-populációt” vizsgálják, mivel nagyjából 120 olyan ítélet volt, amelyet 2012. július 1. és 2016. december 31. között az Mt. 166. §–177. §-a alapján hoztak meg.⁷

Nagyobb alapsokaság esetében sem kell azonban szükségszerűen minden ítéletablától és törvényszéktől adatot gyűjteni. Az Alaptörvény bírói ítéletekben történő érvényesülését vizsgáló joggyakorlat-elemző csoport például három ítéletablát és öt törvényszéket keresett meg, és kérte ítéletek kigyűjtését.⁸ Amennyiben feltételezhető, hogy a vizsgált kérdés esetében nincsenek jelentős területi eltérések, regionális sajátosságok, akkor ez a megoldás jó kompromisszumot biztosíthat a hatékony vs. széleskörű adatgyűjtés egymással nehezen összeegyeztethető kérdésében.

A nagyszámú alapsokaságból vett nagy elemszámú minta vagy akár a teljes alapsokaság kvantitatív szempontú feldolgozásában segítséget jelenthet a kvantitatív szövegelemzés módszere, amelyről jelen folyóirat-számban Sebők Miklós cikke nyújt áttekintést.⁹ Ez nem tudja azonban helyettesíteni az egyes ítéletek (releváns részeinek) átolvasását feltételező kvalitatív elemzést, sokkal inkább a vizsgált ítéletek egyes jól lehatárolható jellemzőibe nyújthat betekintést. Például jó eszköz lehet a fentebb látott „probléma térkép” elkészítésében.

Az elemzések során további fontos elem a vizsgálandó szempontok előzetes végig gondolása. Amennyiben az ítéletekről adatlapokat rögzítenek a kutatás során, azok kitöltésekor törekedni kell az egységes, azonos ér-

tékelésre (kódolásra). Ez különösen fontos akkor, ha több ember végzi ezt a munkát. Az előzetes egyeztetés, eligazítás, a közös szempontrendszer kialakítása növelheti az adatlapok egységes kitöltésének az esélyét.

Felhasznált szakirodalom és ajánlott olvasmányok

- Babbie, Earl (1998): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Babbie, Earl (2010): *Practice of Social Research. Twelfth Edition*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Cramer, Duncan – Howitt, Dennis (2004): *The SAGE Dictionary of Statistics*. London: SAGE.
- Kvale, Steinar (2005): *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest, József Műhely.
- Rudas Tamás (2006): *Közvélemény-kutatás*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Vicsek Lilla (2006): *A fókuszcsoport*. Budapest, Osiris Kiadó.
- A joggyakorlat elemzési példánál felhasznált szakirodalom
- Dr. Balogh Zsolt (2017): A választási és népszavazási eljárásokkal kapcsolatos jogorvoslat. *Forum Sententiarum Curiae*, 2(1), 7–9.
- Dr. Kalas Tibor (2016): Az Alaptörvény érvényesülése a bírósági ítélezésben. *Forum Sententiarum Curiae*, 1(1), 18–19.
- Kúria Büntető Kollégiuma, Joggyakorlat-elemző Csoport (2017): *„Összefoglaló a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatáról”*. 2016.El.II.JGY.B.2.
- Kúria Polgári Kollégiuma, Joggyakorlat-elemző Csoport (2017): *„A felszámoló jogállása a Cstv. 51. §-ában meghatározott kifogás alapján indult eljárásban” tárgykörben felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye*. 2016.El.II.JGY.G.1.
- Dr. Mészár Róza (2016): Az előzetes letartóztatás elrendelésével és fenntartásával kapcsolatos ítélezési gyakorlat. *Forum Sententiarum Curiae*, 1(1), 12–13.
- Dr. Tallián Blanka (2017): A munkáltató kártérítési felelősségével kapcsolatos bírói gyakorlat. *Forum Sententiarum Curiae*, 2(1), 20–21.
- Dr. Török Judit (2016): A felszámoló jogállása a Cstv. 51. §-ában meghatározott kifogás alapján indult eljárásban. *Forum Sententiarum Curiae*, 1(1), 7–9.

⁶ Dr. Balogh Zsolt (2017): A választási és népszavazási eljárásokkal kapcsolatos jogorvoslat. *Forum Sententiarum Curiae*, 2(1), 7–9.

⁷ Dr. Tallián Blanka (2017): A munkáltató kártérítési felelősségével kapcsolatos bírói gyakorlat. *Forum Sententiarum Curiae*, 2(1), 20–21.

⁸ Dr. Kalas Tibor (2016): Az Alaptörvény érvényesülése a bírósági ítélezésben. *Forum Sententiarum Curiae*, 1(1), 18–19.

⁹ Hivatkozás Sebők Miklós cikkére